

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) โดยแผนพัฒนาฉบับนี้ยังไม่มีคำว่า “สังคม” จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 จึงมีคำว่า “สังคม” เพิ่มขึ้นมา และต่อจากแผนพัฒนาฉบับที่ 2 เป็นต้นมา จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) ก็จะมีคำว่า “สังคม” ตลอดมา

สำหรับในส่วนของกระบวนทัศน์¹ หรือวาทกรรมการพัฒนา² ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึง ส่วนใหญ่ก็จะมุ่งเน้นไปที่ภาวะความทันสมัย (modernization) และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) โดยมีภาคส่วนที่เข้ามารับผิดชอบในวาทกรรมการพัฒนาดังกล่าว อันได้แก่ ภาครัฐ โดยมีกลไกที่สำคัญก็คือ ระบบราชการและบรรดาข้าราชการ

แต่พอมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2544 – 2548) “วาทกรรมการพัฒนา” ของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้มุ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

ขณะเดียวกันในการพัฒนาได้เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนไม่ว่าภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาฯ จึงมีแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ถูกเรียกถูกเรียกว่า “Participatory development Plan”

¹ คำว่า “กระบวนทัศน์” มีนัยที่หมายถึง “โลกทัศน์” หรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า “worldview” มีนัยที่หมายถึงทัศนคติบุคคล กลุ่มบุคคลที่มีต่อโลกทางสังคม (social world)

² ส่วนคำว่า “วาทกรรมการพัฒนา” หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “development discourse” เกิดจาก “ภาคปฏิบัติวาทกรรม” (discursive practice) ที่มีนัยที่หมายถึงกระบวนการผลิต หรือการประกอบสร้าง “วาทกรรมการพัฒนา” โดยในการผลิตหรือการประกอบสร้างผู้ที่ทำการผลิตหรือทำการประกอบสร้างต้องทราบก่อนว่าต้องการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มใดจะได้เผยแพร่ (distributions) ผ่านช่องทางต่างๆ (channels) ไปยังกลุ่มเป้าหมายได้ถูก แต่ในการประกอบสร้างหรือการผลิตวาทกรรมดังกล่าวต้องคำนึงถึงภาคปฏิบัติหรือบริบททางสังคมวัฒนธรรมด้วย (sociopractices) ส่วนตัว “วาทกรรมการพัฒนา” ที่ได้รับการประกอบสร้างหรือได้รับการผลิตขึ้นมา เราเรียกว่า “ตัวบท” (texts) ซึ่งทั้งตัวบท ภาคปฏิบัติวาทกรรม และภาคปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม เราเรียกว่า “การวิเคราะห์วาทกรรม” (discourse analysis)

และเมื่อมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ก็ได้มีการอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เข้ามาไว้ในแผนพัฒนา ฉบับนี้ด้วย ส่วน “วาทกรรมการพัฒนา” ก็ยังมุ่งเน้นในลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

ขณะเดียวกันในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 นี้ก็เริ่มให้ความสำคัญกับ “วาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคม” รวมทั้งการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง นั่นคือ การพัฒนาที่มุ่งเน้นความยั่งยืน ทั้งนี้เพราะกระบวนการพัฒนาที่ในอดีตที่มุ่งเน้นภาวะการนำไปสู่ความทันสมัย (modernization) ได้มีส่วนทำให้สังคมไทยยิ่งพัฒนายิ่งเกิดความเสื่อมทรามทางสังคม โดยที่คนไทยไม่เห็นความสำคัญ

จนกระทั่งทำให้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดสัมมนาระดับชาติ เรื่อง “การพัฒนาทุนทางสังคม “ (social capital) หนทางสู่ความยั่งยืนของประเทศไทยขึ้น เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 13 พฤษภาคม 2547 ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชัน กรุงเทพมหานคร เพื่อประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจและกระตุ้นให้ภาคีต่างๆ ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของ “ทุนทางสังคม” ที่มีอยู่ในสังคมไทย และเพื่อนำข้อคิดเห็นที่ได้ไปพัฒนากรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้มีความสมบูรณ์และชัดเจนสำหรับเสนอต่อคณะรัฐมนตรี

รวมทั้งเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาและขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยมีผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชน สื่อมวลชนและประชาชน รวมทั้งสิ้น 350 คน

โดยในการนี้การสัมมนาครั้งนี้มีรองนายกรัฐมนตรี (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) มาเป็นประธานและปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “รัฐบาลกับการพัฒนาทุนทางสังคม” ตามด้วยการนำเสนอเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (นายจักรมณต์ ผาสุกวนิช) จากนั้น เป็นการอภิปรายเรื่อง “การพัฒนาทุนทางสังคม : หนทางสู่ความยั่งยืนของประเทศไทย” โดยมีผู้อภิปราย 4 ท่าน ประกอบด้วย รศ.ดร. จุรี วิจิตรวาทการ ประธานศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) นายประยูร เถลิงศรี กรรมการบริหารบริษัท แพรนต้า จิวเวลรี่ จำกัด (มหาชน) ดร. สมเกียรติ อ่อนวิมล วุฒิสมาชิกและ ดร.เสรี พงศ์พิศ ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน ดำเนินการอภิปรายโดยรองเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (นายบุญยงค์ เวชมนิศรี) ต่อด้วยการอภิปรายทั่วไป

ขณะเดียวกันในการสัมมนาครั้งนี้³ ทาง สศช. ได้จัดทำแบบสอบถามความเห็นของผู้เข้าสัมมนาด้วย โดยส่วนใหญ่เห็นด้วยกับร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมที่นำเสนอ และได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในแต่ละประเด็น ทั้งในเรื่องความหมายและขอบเขต การประเมินสถานการณ์และแนวโน้ม เป้าหมาย วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และการแปลงไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งทาง สศช. ต่อมายังได้นำข้อเสนอแนะไปใช้ประโยชน์ในการปรับร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมให้มีความครอบคลุมและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

และเมื่อการสัมมนาได้สิ้นสุดลงก็ได้มีการสรุปสาระสำคัญของ (ร่าง) ยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทาง สศช. ได้นำเสนอ (ร่าง) ยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีสาระสำคัญดังนี้

- **กรอบแนวคิดการพัฒนาทุนทางสังคม** ทุนทางสังคมถือเป็นทุนที่สำคัญไม่แพ้ทุนเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติ เพราะจะช่วยให้การพัฒนาเกิดความสมดุลและยั่งยืน แต่ในการพัฒนาที่ผ่านมาได้มีการให้ความสำคัญกับทุนทางเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก ทำให้การพัฒนาขาดความสมดุล จึงต้องหันมาให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมมากขึ้น

- **ความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคม**⁴ “ทุนทางสังคม” เกิดจากการรวมตัวร่วมคิด-ร่วมทำ โดยคำนึงถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรมในสังคมและประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยมีองค์ประกอบเกื้อหนุนที่สำคัญ 3 องค์ประกอบหลัก คือ

- ◆ **ทุนมนุษย์** ทั้งที่เป็นบุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ประชาชนชาวบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ ที่มีความรัก มีน้ำใจ ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อ ระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี

- ◆ **ทุนที่เป็นสถาบัน** ตั้งแต่สถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันสำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา การเมือง ฯลฯ และองค์กร

³ การจัดประชุมสัมมนาดังกล่าวข้างต้นได้ดำเนินการในช่วงการดำเนินการตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549)

⁴ ทุนทางสังคมในบริบทของต่างประเทศส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับความไว้วางใจ (trust) ระบบคุณค่า (value) บรรทัดฐาน (norms) และเครือข่าย (network) ของสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มเพื่อเอื้อประโยชน์แก่สมาชิกกลุ่ม แต่ สศช. พิจารณาว่าสังคมไทยมีสิ่งดีหลายประการที่เป็นองค์ประกอบเกื้อหนุนให้เกิดทุนสร้างสรรค์สังคมขึ้นมาได้ เช่น ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม หรือสถาบัน/องค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทย รวมไปถึงคนไทยที่มีความรู้ ความรักและจิตสำนึกที่จะทำประโยชน์เป็นทุนมนุษย์เพื่อสังคม เป็นต้น ทั้งนี้ ได้มีการเสนอให้รวมทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ในทุนทางสังคมด้วย แต่ สศช. เห็นว่าทุนดังกล่าวมีมิติการพัฒนาที่กว้างขวางและเชื่อมโยงกับการพัฒนาหลายด้าน จึงควรมีการดำเนินงานพัฒนาทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ

ต่างๆ ที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน ประชาชน ธุรกิจเอกชน ฯลฯ ที่มีบทบาทสนับสนุนให้เกิดการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำของคนในสังคม

◆ **ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม** ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีอันดีงาม และสถาปัตยกรรมต่างๆ

โดยที่ทุนทั้ง 3 องค์ประกอบจะต้องมีกระบวนการประสานเชื่อมโยงให้เกิดเป็นทุนทางสังคม

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงหรือสะท้อนให้เห็นว่าทาง สศช. เห็นความสำคัญของทุนทางสังคมที่มีความสำคัญในฐานะเป็นวาทกรรมของการพัฒนาโดยเฉพาะวาทกรรมการทุนทางสังคม

ทั้งนี้เพราะภายหลังการสัมมนาดังกล่าวทาง สศช. ได้สังเคราะห์ความรู้และความคิดเรื่องทุนทางสังคมจากแหล่งความรู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งจากการระดมข้อคิดเห็นจากเวทีต่างๆ แล้วนำมาประมวลสรุปความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ดังนี้

• **ทุนทางสังคมเกิดจากการรวมตัว-ร่วมคิด-ร่วมทำโดยคำนึงถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ ความป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย ความเป็นธรรมในสังคมและประโยชน์ต่อส่วนรวม**

การสร้างกระบวนการให้เกิดการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำให้เป็นทุนทางสังคมนั้น สามารถเกิดขึ้นได้โดยมีองค์ประกอบเกื้อหนุนที่สำคัญ อยู่ 3 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

◆ **ทุนมนุษย์** ทั้งที่เป็นบุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ประชาชนชาวบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ ที่มีความรัก มีน้ำใจ ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม

◆ **ทุนที่เป็นสถาบัน** ตั้งแต่สถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันสำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ฯลฯ และองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน องค์กรประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ ที่มีบทบาทสนับสนุนให้เกิดการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำของคนในสังคม

◆ **ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม** ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีอันดีงาม และสถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน เป็นต้น

โดยที่ทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน และทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดังกล่าวจะต้องมีกระบวนการประสานเชื่อมโยงเกื้อกูลกันให้เกิดเป็นทุนทางสังคม

หลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ได้สิ้นสุดลง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) ก็ยังคงให้ความสำคัญต่อวาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคม ไม่ว่าจะในแง่การพัฒนาทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน รวมทั้งทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

ในส่วนของ การให้ความสำคัญกับชุมชนและสังคม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ก็ได้เริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและชุมชนโดยในแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ ได้มีจุดเริ่มของการนำแนวคิดการพัฒนาที่มีคนเป็น “ศูนย์กลางการพัฒนา” โดยให้เศรษฐกิจเป็นเครื่องพัฒนา “คน” ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดการพัฒนาให้เป็นแบบองค์รวม ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ขณะเดียวกันแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ก็ได้เริ่มให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งทั้งนี้เพราะการพัฒนาที่ผ่านมาชุมชนถูกทำให้อ่อนแอ เหตุผลเพราะถ้าชุมชนอ่อนแอ ผู้มีอำนาจจะได้ประโยชน์

แต่มีข้อสังเกตว่าแม้ชุมชนจะถูกทำให้อ่อนแอ หรืออ่อนเปลี้ย และถึงกับแตกสลายตลอดระยะเวลาของการพัฒนาที่ผ่านมา แต่ภายใต้การทำงานการพัฒนาชุมชนของฝ่ายต่างๆ ในสังคมเพื่อรองรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ปรากฏว่าชุมชนหลายชุมชนได้ตื่นตัวและค่อยๆ เจริญเติบโตอย่างเข้มแข็งพร้อมกับการสร้างเครือข่ายโยงใยให้เห็นพลังทางสังคม⁵

ในแง่ดังกล่าวใครที่มีหน้าที่ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาความเจริญให้กับชุมชนก็ต้องพยายามแสวงหาสิ่งที่ดีและส่งเสริมสิ่งที่ดีให้ปรากฏและส่วนที่ดีดังกล่าวก็จะมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งยั่งยืน ขณะเดียวกันมีการขยายตัวมากขึ้น⁶

ทั้งนี้เพราะรัฐบาลบางรัฐบาลที่ผ่านมาชอบกระตุ้นให้ชุมชนหลายชุมชนหรือชุมชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนบริโภคนิยมและให้ความสำคัญกับวัตถุนิยม ผลทำให้นโยบายหรือโครงการประชานิยมบางนโยบาย อาทิ นโยบายโครงการ “กองทุนหมู่บ้าน” ไม่สามารถส่งเสริมหรือพัฒนาให้ชุมชนที่รับการจัดสรรกองทุน มีความเข้มแข็งเหมือนกลุ่มปัจเจกจะออมทรัพย์ที่บางชุมชนทำแล้วประสบความสำเร็จแล้วมีผลทำให้ชุมชนนั้นๆ มีความเข้มแข็ง⁷ ในเวลาต่อมา

เมื่อแผนพัฒนาฯ โดยเฉพาะฉบับที่ 9 ปรากฏผลของการพัฒนาดังกล่าว ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ก็ได้กำหนดยุทธศาสตร์หนึ่งในหลายยุทธศาสตร์ คือยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

⁵ ไพบุลย์ วัฒนธรรมศิริ. นโยบายสาธารณะ : ฉบับชุมชนเข้มแข็ง. มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. 2548.

⁶ เรื่องเดียวกัน

⁷ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. นโยบายสาธารณะฉบับชุมชนเข้มแข็ง. มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. 2548.

โดยยุทธศาสตร์ดังกล่าวมุ่งเน้นการบริหารกระบวนการจัดการชุมชนให้เข้มแข็ง สำหรับวิธีการที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งดำเนินการโดยส่งเสริมการรวมกลุ่มเปิด “พื้นที่สาธารณะ” (public sphere) ให้กิจกรรมข่าวสารข้อมูล เพื่อสนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง การจัดการองค์ความรู้ ชุมชน และจัดระบบการเรียนรู้ให้ครบวงจร ขณะเดียวกันสร้างระบบความสัมพันธ์ในชุมชนให้มั่นคง เข้มแข็งและเป็นภูมิคุ้มกัน⁸ และเมื่อมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ก็ได้มีบทบัญญัติในมาตรา 66 และมาตรา 67 ที่ส่งเสริมสิทธิชุมชนเพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน/ชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ในส่วนของภาครัฐจะให้ความสำคัญกับชุมชนเข้มแข็งดังที่ได้วางแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 – 8 ที่เริ่มให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว

ภาคประชาสังคม เช่น สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาก็ได้พยายามเสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่น โดยสถาบันนี้มีบทบาทในการส่งเสริมพลังชุมชนท้องถิ่น นอกเหนือไปจากการแสวงหาทุนมาสนับสนุนการวิจัยการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแล้ว ยังมีการจัดทำวารสาร เช่น วารสาร “เสริมพลังชุมชนท้องถิ่น”⁹

ในส่วนของสถาบันอุดมศึกษาตลอดจนนักวิชาการอาวุโส เช่น นายอานันท์ ปันยารชุน ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ เป็นต้น ต่างก็สนับสนุนส่งเสริมเรื่องของสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งเรื่องของ “วาทกรรมการพัฒนา” จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา ที่ให้ความสำคัญกับ “วาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคม” ขณะเดียวกันทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ต่างได้มีการสนับสนุนการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง จึงทำให้คณะผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาเรื่อง วาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคม : ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง โดยทางคณะผู้วิจัยตั้งประเด็น...ตามวิจัยไว้ ดังนี้ **ประเด็นที่หนึ่ง** บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การบริหาร และการเมือง มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมไทยมากน้อยเพียงใด **ประเด็นที่สอง** วาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีผลต่อแนวทางหรือหนทางสู่ความยั่งยืนของชุมชนเข้มแข็งของไทยหรือไม่อย่างไร **ประเด็นที่สาม** มีปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคอะไรบ้างที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน

⁸ สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. *โครงการยุทธศาสตร์การพัฒนาและแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจและสังคมของต่างประเทศเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับประเทศไทย*. เสนอสำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2551

⁹ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. *เสริมพลังชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษา 5 ประเทศ เวเนซุเอลา เกาหลีใต้ อินโดนีเซีย เยอรมนี อังกฤษ*. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. 2556.

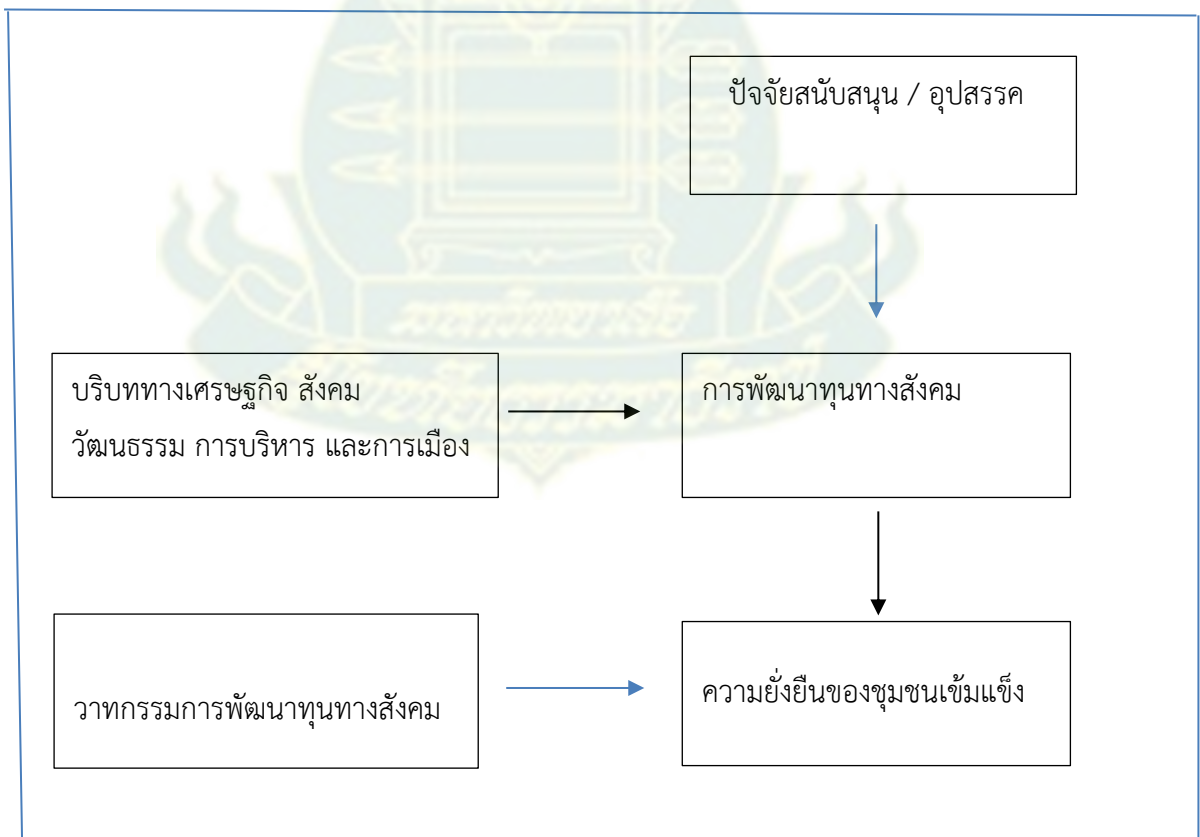
เข้มแข็งของไทย **ประเด็นสุดท้าย** มีแนวทางการพัฒนาอะไรบ้างเพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่จะช่วยคลี่คลายต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนเข้มแข็ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การบริหารและการเมืองที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคม
2. เพื่อศึกษาวาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีผลต่อแนวทางหรือหนทางสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง
4. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง

1.3 สมมุติฐาน -

1.4 กรอบความคิด

1.5 นิยามศัพท์

วาทกรรม คือ คำที่มีอำนาจที่เกิดจากภาษาที่ถูกให้ความหมาย โดยการประกอบสร้างความหมาย หรือประกอบสร้างความจริง (social construction of reality) ให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีผลต่อการเข้าใจโลก ความคิด และพฤติกรรม

ทุนทางสังคม คือ การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ของคนในพื้นที่ ซึ่งเกิดจากการที่คนในชุมชนมีระบบคิดที่ดี (ตระหนักถึงปัญหาสาธารณะร่วมกัน) และมีค่านิยมที่ดี (มีบรรทัดฐานทางสังคมในชุมชนที่ดี มีมิตรภาพ มีความไว้วางใจกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน มีผู้นำที่ซื่อสัตย์ มีความสามัคคี) จึงนำมาสู่ความร่วมมือกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อความเป็นธรรมและผลประโยชน์ส่วนรวม

ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่รวมเป็นปึกแผ่นจากการที่คนในชุมชนคิดว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เชื่อมมั่นในศักยภาพของตน เป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ และพร้อมร่วมจัดการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตนเอง โดยใช้กระบวนการชุมชนในการตัดสินใจ และดำเนินงาน ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ชุมชนจึงมีลักษณะของพึ่งพาตนเองในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่มากกว่าพึ่งพาหรือรอการช่วยเหลือจากรัฐเมื่อเกิดปัญหา

ความยั่งยืนของชุมชนเข้มแข็ง คือ ความต่อเนื่องยาวนานของชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้และพร้อมร่วมจัดการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตนเอง ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตนเอง

1.6 ขอบเขตของโครงการวิจัย

1) **ขอบเขตด้านเนื้อหา** มุ่งเน้นในการศึกษาเพื่อศึกษาบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การบริหารและการเมืองที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคม วาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีผลต่อแนวทางหรือหนทางสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง และแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่จะช่วยคลี่คลายต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง

2) **ขอบเขตด้านพื้นที่** ศึกษาชุมชน ท้องถิ่นในภาคเหนือ จำนวน 8 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 9 ชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ 2.1) ชุมชนตำบลอนศิลา อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย 2.2) ชุมชนบ้านโป่ง ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ 2.3) ชุมชนตำบลท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน 2.4) ชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง 2.5) ชุมชนตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา 2.6) ชุมชนตำบลขุนควร อำเภอปง จังหวัดพะเยา 2.7) ชุมชนตำบลป่าแดง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ 2.8) ชุมชนตำบลศรีชะเกษ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน 2.9) ชุมชนตำบลขุนฝาง อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

1.7 วิธีการศึกษา

การวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ ผสมผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

1.7.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนที่เป็นสมาชิกและอยู่ในพื้นที่ของ ชุมชนท้องถิ่นใน ภาคเหนือ 8 จังหวัด ได้แก่

1. จังหวัดเชียงราย
2. จังหวัดเชียงใหม่
3. จังหวัดน่าน
4. จังหวัดพะเยา (2 ชุมชนท้องถิ่น) อำเภอปอ อำเภอดอกคำใต้
5. จังหวัดแพร่
6. จังหวัดลำปาง
7. จังหวัดลำพูน
8. จังหวัดอุตรดิตถ์

เกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงเพื่อกระจายกลุ่มตัวอย่างชุมชน ท้องถิ่นให้เหมาะสมและตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ใน 8 จังหวัด 9 ชุมชนท้องถิ่น คือ 2.1) ชุมชนตำบลอนศิลา อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย 2.2) ชุมชนบ้านโป่ง ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ 2.3) ชุมชนตำบลท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน 2.4) ชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง 2.5) ชุมชนตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา 2.6) ชุมชนตำบลขุนควร อำเภอปง จังหวัดพะเยา 2.7) ชุมชนตำบลป่าแดง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ 2.8) ชุมชนตำบลศรีษะเกษ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน 2.9) ชุมชนตำบลขุนฝาง อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

กำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างไว้จำนวน 900 ตัวอย่าง จากประชาชนที่เป็นสมาชิก และอยู่ในพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นละ 100 คน 9 ชุมชนท้องถิ่น ใน 8 จังหวัดภาคเหนือ

1.7.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

คณะผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยได้แบ่งกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็น 4 กลุ่ม ใน 8 จังหวัด 9 ชุมชนท้องถิ่น จำนวน 30 คน

กลุ่มที่ 1 กลุ่มแกนนำชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นละ 1 คน รวมจำนวน 9 คน

กลุ่มที่ 2 เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือภาคประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่นละ 1 คน รวมจำนวน 9 คน

กลุ่มที่ 3 ประชาชนชาวบ้าน ชุมชนท้องถิ่นละ 1 คน รวมจำนวน 9 คน

กลุ่มที่ 4 นักวิชาการที่ให้ความสำคัญ หรือความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาทุนทางสังคม และการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง จำนวน 3 คน

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.8.1 ด้านวิชาการ

- 1) องค์กรความรู้ในการเข้าใจถึงบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการบริหารและการเมืองที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคม
- 2) องค์กรความรู้ในการเข้าใจถึงวาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีผลต่อแนวทางหรือหนทางสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง
- 3) องค์กรความรู้ในการเข้าใจถึงปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนทางสังคม
- 4) เพื่อทราบแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง
- 5) มีตัวแบบหรือกรอบในการวิเคราะห์อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การพัฒนากรอบการศึกษาใหม่ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีผลต่อความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็ง

1.8.2 ด้านนโยบาย

รัฐบาลได้แนวทางการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมความเข้มแข็งและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันท้องถิ่นและชุมชน

1.8.3 ด้านสังคมและชุมชน

การสร้างความยั่งยืนของชุมชนที่เข้มแข็งผ่านการพัฒนาทุนทางสังคมในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นภาคเหนือ